

Broedbiologisch onderzoek vereist permanente afweging

Platform

In deze rubriek is ruimte voor opinies en reacties

De redactie van *De Levende Natuur* stelt uw reactie op deze bijdrage zeer op prijs. U kunt uw reactie sturen aan redactie@delevendenatuur.nl. Reacties worden na binnenkomst op de website geplaatst (www.delevendenatuur.nl), in de hoop zo discussie te stimuleren. In één van de volgende nummers van *De Levende Natuur* worden de binnengekomen reacties, of een compilatie daarvan, geplaatst.

Veel broedvogelsoorten zijn in Nederland bedreigd geraakt in hun voorkomen. Om bij het natuurbeheer instandhouding en herstel van deze soorten te bevorderen, is kennis over de oorzaken van achteruitgang essentieel. Broedbiologisch onderzoek levert daar een waardevolle bijdrage aan. Dergelijk onderzoek is dan ook van groot belang; voor de wetenschap omdat het inzicht kan geven in voedsel- en broedecologische mechanismen, en voor de beheerpraktijk omdat er zinvolle aanbevelingen uit voort kunnen komen voor een effectiever beheer. De keerzijde van dit onderzoek is echter dat vaak gebruik wordt gemaakt van intensieve methoden, zoals het ringen en zenderen van vogels, het afnemen van bloedmonsters of het meermalen meten en wegen van kuikens gedurende hun ontwikkeling. Is dergelijk intensief onderzoek altijd noodzakelijk, en is het altijd aanvaardbaar? Welke richtlijnen hanteren beheerders en onderzoekers om die afweging te maken? Een oproep aan beheerders, onderzoekers en andere betrokkenen om visies te delen en zo te komen tot een gemeenschappelijk afwegingskader.

Onderzoekseffecten

De voorbeelden van relevant broedbiologisch onderzoek zijn talrijk, maar er zit soms een keerzijde aan dat onderzoek. Zo concluderen Teunissen et al. (2005) in hun belangrijke onderzoek naar predatie bij weidevogels: 'De uitkomstkans van een nest wordt gemiddeld met 10% verlaagd door elk bezoek van mensen aan het nest'. Dit bezoek-effect werd vastgesteld voor gebieden waarvan bekend was dat predatie een belangrijke rol speelde. In gebieden waar predatie een minder grote rol speelt, was het geconstateerde bezoek-effect nog altijd 7%. Dit effect is vermoedelijk een gevolg van geur- of zichtbare sporen die tot verhoogde nestpredatie leiden. Uit diverse studies waarbij broedvogels en/of kuikens gezenderd worden, blijkt een hoge sterfte onder gezenderde dieren, met name kuikens, op te treden (o.a. Schekkerman et al., 2005). Deze kuikensterfte is het gevolg van uiteenlopende oorzaken (uitputting, predatie en deels door niet vast te stellen oorzaken). In eerder onderzoek werd een negatief effect aangetoond van het zenderen op de gewichtsonwikkeling van Kieviten (*Vanellus vanellus*); voor Grutto (*Limosa limosa*) werd dit effect niet geconstateerd.

Jonge Grauwe klauwieren in het nest. Was deze foto acceptabel geweest als het om het laatste nest in de duinen was gegaan? De foto is overigens in Polen gemaakt.

De praktijkervaring van veel terreinbeheerders is dat juist rust in het broedseizoen van cruciaal belang is voor de succesvolle voortplanting en het uitvliegen van kwetsbare vogelsoorten. Uit experimenten van Verhulst et al. (2001) op Schiermonnikoog blijkt de aanwezigheid van enkele onderzoekers in het broeden- en foerageerhabitat van Scholeksters (*Haematopus ostralegus*) al een effect te hebben op het (broed-) gedrag van deze soort: er werd minder tijd op het nest doorgebracht, minder gegeten en minder voedsel overgedragen aan de jongen. Deze effecten namen sterk toe wanneer de onderzoekers nest en kuikens dichter naderden (een argument vóór het gebruik van territoriumkarteringen en zichtwaarnemingen in plaats van nestbezoek om populatieontwikkelingen te monitoren). De verlaagde voedseloverdracht werd niet gecompenseerd na het wegvallen van de verstoring waardoor er mogelijk blijvende gevolgen voor de kuikenontwikkeling ontstaan bij het frequenter optreden van deze verstoring (Verhulst et al., 2001). Deze effecten worden veroorzaakt doordat dieren een verstoorder zien als een predatierisico, en dientengevolge predatievermijdend gedrag vertonen met negatieve consequenties voor habitatkeus, broedzorg en energieopname (Frid & Dill, 2002).

Daarmee heeft verstoring indirect nadelige gevolgen voor de overlevingskansen en populatie-dynamiek van soorten.

In het verlengde daarvan toont Bijlsma (2006) op de Veluwe een negatieve relatie aan tussen broedsucces van grondbroeders en menselijke verstoring. Bijlsma concludeert dat 'de invloed van menselijke verstoring op gedrag, nestkeus, reproductie en overleving veel groter is dan gemiddeld wordt verondersteld' en zelfs dat 'eenmalige verstoring voldoende kan zijn om een broedsel te laten mislukken'. Bijlsma benadrukt de specifieke taak van natuurbeschermingsorganisaties om leefgebieden adequaat te beschermen omdat soorten anders verdwijnen, en vertaalt dit naar het beperkt openstellen of zelfs afsluiten van kwetsbare leefgebieden.

Kwaliteitsbewaking

De aangetoonde effecten van nestbezoek en biometrisch onderzoek op legseluitkomst en kuikenoverleving vragen om een zorgvuldige afweging van (de concrete invulling van) broedbiologische onderzoeksprogramma's. De noodzakelijke vergunnings-trajecten die doorlopen moeten worden in het kader

van de Flora- en Faunawet en de Natuurbeschermingswet, vormen daarbij een belangrijk instrumentarium.

Enkele criteria die ons inziens relevant zijn om mee te nemen bij het maken van deze afweging (kader 1) worden in reguliere vergunningstrajecten echter niet of in onvoldoende mate meegenomen. Veel onderzoeksinstituten hebben daarnaast een interne commissie die toetst of aan de (zelf vastgestelde) ethische regels voor zorgvuldigheid is voldaan, maar bij amateurs ligt dat doorgaans anders.

Helaas vindt terugkoppeling en samenspraak tussen onderzoekers en terreinbeheerders in de fase van onderzoeksontwerp zeker niet standaard plaats. Evenals voor proefdieronderzoek de laatste decennia gebleken is, geldt ook voor broedbiologisch onderzoek dat hier methodische verbetering mogelijk is – en dat is winst voor iedereen.

Naar een afwegingskader

Er vindt momenteel veel broedbiologisch onderzoek plaats in Nederland, met name gericht op soorten en populaties die onder druk staan. Het belang van het merendeel van deze onderzoeksprogramma's wordt door ons niet in twijfel getrokken; het vormt een solide basis voor het moderne natuurbeheer. De besproken effecten vragen wel om een reflectie op dit onderzoek. Paradoxaal genoeg is het noodzakelijk om hier nader onderzoek naar uit te voeren, zodat deze discussie op basis van feiten gevoerd kan worden. Wellicht is het bijvoorbeeld wenselijk de effecten van het zenderen van kuikens eerst uitgebreider te testen op algemenere broedvogelsoorten voordat deze methode breed wordt ingezet op de soorten die het meest onder druk staan.

Daarnaast is het van belang om te komen tot een transparant afwegingskader waarmee beheerders en onderzoekers vast kunnen stellen wanneer en in welke mate broedbiologisch onderzoek in de huidige praktijk wenselijk is, en dienen alle partijen er zich van te vergewissen dat dat op de beste wijze geschiedt. We pleiten voor een helder stelsel van regels dat bij elk onderzoek langs gelopen dient te worden (kader 1), waarbij samenspraak tussen

onderzoeker en beheerder van groot belang is. Onderzoek zonder enige verstoring is in de ecologie niet mogelijk, maar het is aan alle betrokkenen om steeds te streven naar het minimaliseren ervan.

Deze bijdrage is een oproep aan onderzoekers, terreinbeheerders en andere betrokkenen om visies en standpunten te delen, en zo mogelijk een aanzet te kunnen leveren tot een breed gedragen afwegingskader.

Literatuur

Bijlsma, R.G., 2006. Effecten van menselijke verstoring op grondbroedende vogels van Planken Wambuis. *De Levende Natuur* 107 (5): 191-198.

Frid, A. & L.M. Dill, 2002. Human-caused disturbance stimuli as a form of predation risk. *Conservation Ecology* 6 (1): 11. [online] URL: <http://www.consecol.org/vol6/iss1/art11>.

Schekkerman, H., W. Teunissen & E. Oosterveld, 2005. Broedsucces van grutto's bij agrarisch mozaïekbeheer in 'Nederland Gruttoland'. Alterra-rapport 1291/SOVON-onderzoeksrapport 2005-10/A&W-rapport 783. Wageningen.

Teunissen, W.A., H. Schekkerman & F. Willems, 2005. Predatie bij weidevogels. Op zoek naar de mogelijke effecten van predatie op de weidevogelstand. SOVON-onderzoeksrapport 2005/11. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen. Alterra-Document 1292, Alterra, Wageningen.

Verhulst, S., K. Oosterbeek & B.J. Ens, 2001. Experimental evidence of effects of human disturbance on foraging and parental care in oyster-catchers. *Biological Conservation* 101: 375-380.

B.W.A.F.H. van den Boom BSc.
Staatsbosbeheer Regio West
Postbus 58174, 1040 HD Amsterdam Sloterdijk
e-mail: b.boom@staatsbosbeheer.nl

Dr. B.F. van Tooren
Vereniging Natuurmonumenten
Postbus 9955, 1243 ZS 's-Graveland
e-mail: b.vantooren@natuurmonumenten.nl

Kader 1. Voorstel tot een afwegingskader

Aan welke criteria dient broedbiologisch onderzoek getoetst te worden?

- Heeft het onderzoek een zinvolle en afgebakende doelstelling? Kan het onderzoek leiden tot nieuwe inzichten die van belang zijn voor wetenschap, beleid of beheer?

Is er een heldere meetvraag geformuleerd?

Als het onderzoek primair op een beter beheer is gericht, zullen de conclusies dan zodanig zijn dat deze voor de concrete beheerpraktijk inzetbaar zijn? In praktijk is de selectie aan knoppen waaraan een terreinbeheerder kan draaien doorgaans beperkt.

- Is voldoende onderzocht of er vergelijkbaar onderzoek in binnen- of buitenland loopt of is afgerond dat tot vergelijkbare inzichten kan leiden of kan hebben geleid? Is voldoende nagegaan of er door goede samenwerking met andere organisaties en/of personen tot een mindere belasting voor de 'proefdieren' kan worden gekomen?

- Zijn de voorgestelde methoden zodanig dat een minimale invloed op het functioneren van de dieren en het ecosysteem mag worden verondersteld?

Voor weidevogels, bijvoorbeeld, geldt dat territoriuminventarisaties een alternatief zijn voor herhaald nestbezoek om populatieontwikkeling en in mindere mate reproductie te monitoren. De informatie die door middel van deze zichtinventarisaties wordt verzameld, is op zijn minst sterk indicatief en op zijn best behoorlijk nauwkeurig. Harde cijfers over het exacte aantal uitgevlogen jongen zullen ontbreken, maar die informatie valt ook met broedbiologisch onderzoek slechts met een zekere nauwkeurigheid te bepalen – en het is de vraag in hoeverre precieze cijfers voor het beheer van belang zijn; het is de trend die doorgaans relevant is. Uit de onderzoeksvraagstelling volgt of (herhaald) nestbezoek noodzakelijk is.

- Is de gebiedskeuze onderbouwd? Wordt er bewust gekozen voor één of meerdere populaties? Betreft dit de meest robuuste of de meest kwetsbare populaties?

- Is het onderzoek duidelijk in tijd en ruimte begrensd?

Met name bij roofvogel- en ringonderzoek lijkt een belangrijke motivatie voor continueren van het onderzoek wel eens te liggen in het feit dat het al heel lang gebeurt. Dat gegeven op zich kan ons inziens echter niet voldoende legitimatie zijn voor voortzetting; ook dan zal aangetoond moeten worden dat continueren noodzakelijk is voor het verkrijgen van gewenste inzichten.

- Indien het onderzoek aan zeldzame en bedreigde soorten gebeurt: kunnen dezelfde resultaten ook verkregen worden door onderzoek aan minder bedreigde soorten?